

BŮH NENÍ VELIKÝ

O TOM, JAK NÁBOŽENSTVÍ VŠECHNO ZNIČÍ

CHRISTOPHER
HITCHENS

Další publikace od Christophera Hitchensa

Knihy

Hostage to History: Cyprus from the Ottomans to Kissinger

Blood, Class and Nostalgia: Anglo-American Ironies

Imperial Spoils: The Curious Case of the Elgin Marbles

Why Orwell Matters

No One Left to Lie To:

The Triangulations of William Jefferson Clinton

Letters to a Young Contrarian

The Trial of Henry Kissinger

Thomas Jefferson: Author of America

Thomas Paine's "Rights of Man": A Biography

Brožury

Karl Marx and the Paris Commune

The Monarchy: A Critique of Britain's Favorite Fetish

The Missionary Position: Mother Teresa In Theory and Practice

A Long Short War: The Postponed Liberation of Iraq

Sebrané eseje

Prepared for the Worst: Essays and Minority Reports

For the Sake of Argument

Unacknowledged Legislation: Writers in the Public Sphere

Love, Poverty and War: Journeys and Essays

Společná díla

James Callaghan: The Road to Number Ten (s Peterem Kellnerem)

Blaming The Victims (redakce spolu s Edwardem Saidem)

When the Borders Bleed: The Struggle of the Kurds (fotografie Ed Kashi)

International Territory: The United Nations (fotografie Adam Bartos)

BŮH NENÍ VELIKÝ

O TOM, JAK NÁBOŽENSTVÍ VŠECHNO ZNIČÍ

CHRISTOPHER
HITCHENS

Christopher Hitchens

Bůh není veliký

O tom, jak náboženství všechno ničí

Copyright © 2007 by Christopher Hitchens. All rights reserved.

První vydání

Všechna práva vyhrazena. Tato publikace ani žádná její část nesmí být kopírována, rozmnožována ani jinak šířena bez písemného souhlasu vlastníka autorských práv.

Czech edition © Citadella, 2018

Translation © Jiří Martínek

Redigování a jazyková redakce: Ing. Vladimíra Krejčíková

Obálka a grafická úprava: Citadella

Vydalo vydavatelství Citadella v roce 2018

ISBN 978-80-8182-099-1

Pro Ian McEwana
V tiché vzpomínce na La Refulgencia

Obsah

I.	Pro začátek pár vzpomínek a úvah	11
II.	Náboženství zabíjí.....	27
III.	Malá odbočka k čuníkům, aneb proč tam nahoře nenávidí šunku.....	55
IV.	Náboženství – hrozba zdraví.....	63
V.	Metafyzická tvrzení náboženství jsou falešná.....	87
VI.	Důkazy plynoucí z božího záměru.....	99
VII.	Zjevení: černá můra „Starého“ zákona.....	129
VIII.	„Nový“ zákon překonává zlo „Starého“	143
IX.	Korán je vypůjčen z židovských i křesťanských mýtů.....	161
X.	Lesklá bída zázraků a úpadek pekla.....	181
XI.	„Obyčejný původ“: Náboženství o svých počátcích prostě lžou.....	201
XII.	Dohra aneb jak náboženství končí	221
XIII.	Chovají se lidé kvůli náboženství lépe?	227
XIV.	Žádné „východní“ řešení neexistuje	253
XV.	Náboženství jako prvotní hřích	267
XVI.	Zneužívá náboženství děti?	283
XVII.	Očekávaná námitka: Zoufalé „argumenty“ proti sekularismu	299
XVIII.	Radostnější tradice: zdravý rozum bojuje.....	329
XIX.	Závěr: Potřebujeme novou dobu osvícenství.....	359
	Poděkování	368
	Literatura.....	371

*Ach, těžký lidstva úděl jest:
Jedním právem zrozeno, druhého už čeká pěst,
z marnivosti zplozeno, již dále odepřenu má,
jako choré stvořeno, ve zdraví si skonává.*

– FULKE GREVILLE, Mustafa
(přel. I. Němeček)

*Myslíte si, že vám všem,
již odporný jste lidstva šlem,
Bůh taj svěřil, mně odepřel?
Inu což. Tak čert vás vem.*

– ČTYŘVERŠÍ OMARA CHAJJÁMA
(překl. I. Němeček)

*Tiše zemřou, tiše zhasnou ve Tvém jménu a za hrobem nenajdou
nic než smrt. Ale my tajemství zachováme a pro jejich štěstí je
budeme lákat věčnou nebeskou odměnou.*

– VELKÝ INKVIZITOR SVÉMU „SPASITELI“ V BRATRECH
KARAMAZOVÝCH, F. M. DOSTOJEVSKIJ
(překlad z ruštiny Prokop Voskovec, Odeon, 1980)

Kapitola I.

Pro začátek pár vzpomínek a úvah

Pro případ, že by nastávající čtenář této knihy měl ke mně, coby jejímu autorovi, tak velké výhrady, že by začal přemýšlet, jaképak asi hříchy a nepravosti mě vedly k jejímu napsání (a rozhodně mi neušlo, že ti, kteří veřejně podporují dobročinnost, soucit a odpuštění, takto často uvažují), říkám předem, že vlastně zpochybní nejen úlohu nepoznaného a nepostižitelného Stvořitele, který si mě k jejímu napsání dozajista vybral, ale poskvrní i vzpomínku na hodnou, upřímnou, prostou ženu s pevnou a neokázalou vírou – paní Jean Wattsovou.

Právě jí připadl úkol, aby mi v době, kdy mi bylo asi devět let a chodil jsem do školy na okraji Dartmooru v jihozápadní Anglii, poskytla poučení o přírodě a také o bibli. Mě i mé kamarády brávala na procházky do obzvláště líbezných částí mé krásné rodné země a učila nás rozpoznávat ptáky, stromy a rostliny. Kolik toho jen bylo k vidění v živém plotě, jaký údiv v nás vyvolávala vajíčka

nalezená v důmyslně postaveném hnízdě. A když nám kopřivy popálily nohy (museli jsme nosit krátké kalhoty), pomohl nám uklidňující účinek listu šřovíku, který byl hned po ruce. To vše mi utkvělo v paměti, stejně jako „myslivecké muzeum“, v němž místní venkované vystavovali krysy, lasičky a jinou havěť a predátory dodávané nejspíš nějakým méně laskavým bohem. Jestliže si přečtete nesmrtelné venkovské básně Johna Clarea, zachytíte v nich harmonii a atmosféru, kterou se vám snažím popsat.

Později jsme při vyučování dostávali potištěný proužek papíru nesoucí název „Bádej v bibli“; do školy jej posílala jakási státní instituce dohlížející na výuku náboženství. (Ta byla, spolu s každodenními bohoslužbami, povinná a vynucována státem.) Proužek obsahoval jeden verš ze Starého nebo Nového zákona a naším úkolem bylo tento verš vyhledat, a vysvětlit třídě nebo učitelce, písemně nebo ústně, oč v něm běží a jaké z něj plyne poučení. Tohle cvičení jsem miloval, a dokonce jsem v něm vynikal natolik (podobně jako Bertie Wooster¹), že jsem v něm byl v hodinách náboženství hodnocen jako „nejlepší“. Byl to můj první úvod do praktické a textové kritiky. Přečetl jsem všechny kapitoly před veršem i po něm, abych si byl jist, že jsem „pochopil“ původní smysl. A dokážu to i dnes, ke značné nelibosti některých mých nepřátel, a stále si vážím těch, jejichž styl je někdy zavrhován jako „pouze“ talmudický nebo koránový nebo „fundamentalistický“. Je to i velice dobré a užitečné duševní a literární cvičení.

Přišel však den, kdy nešťastná drahá paní Wattsová zašla příliš daleko. Ve snaze spojit své dvě role, tj. učitelky přírodopisu a náboženství podle bible, pravila: „Tak to vidíte, děti, jak je Bůh

¹ postava z povídek P. G. Woodhouse – *pozn. překl.*

mocný a štědrý. Všechny stromy a trávu udělal zelené, tedy v barvě, která je pro naše oči velice uklidňující. Jen si zkuste představit, jak by to bylo strašné, kdyby byla veškerá vegetace fialová nebo oranžová.“

A ejhle, co tím tato zbožná, stará ženština způsobila. Aby bylo jasné, paní Wattsovou jsem měl rád. Byla to láskyplná bezdětná vdova, která měla kamarádkého starého ovčáckého psa jménem Rover (opravdu) a zvala nás po vyučování do svého poněkud již sešlého starého domu u železnice, kde pro nás mívala sladkosti a pohoštění. Pokud si ji vybral ďábel k tomu, aby mě svedla ze správné cesty, byl daleko vynalézavější, než v případě lstivého hada v ráji. Nikdy nezvýšila hlas, ani nepoužila násilné prostředky, což o všech mých učitelích tvrdit nelze; celkově lze říci, že patřila k lidem, kteří se dočkali jistého uznání v knize G. Eliotové *Middlemarch*, o nichž lze prohlásit, že jestliže „na tom nejste vy nebo já tak špatně, jak bychom mohli být“, je to „z poloviny díky těm, kteří žili čestným, nenápadným životem a odpočívají v hrobech, které nikdo nenavštěvuje“.

Avšak tím, co řekla, mě přímo vyděsila. Dokonce i mé řemínkové sandály se z rozpaků nad jejími slovy nějak pokroutily. Ve svých devíti letech jsem ještě nic nevěděl o božím záměru, o darwinovské evoluční teorii, která mu oponovala, nebo o vztahu mezi fotosyntézou a chlorofylem. Tajemství o genetických informacích pro mě byla stejně tak nedostupná, jako v té době pro kohokoli jiného. Tehdy jsem také ještě nenavštívil přírodní oblasti, kde je téměř vše odpudivě netečné, nepřátelské k lidskému životu, a často i k životu jako takovému. Prostě jsem *věděl*, skoro jako bych měl přístup k nějaké vyšší autoritě, že se mé učitelce podařilo v pouhých dvou větách všechno pokazit. Oči byly při-

způsobeny přírodě, a ne obráceně.

Nebudu předstírat, že si zcela přesně nebo ve správném pořadí pamatuji vše, co se událo po tomto „zjevení“, ale netrvalo dlouho, a začal jsem si všimnout i dalších podivností. Když Bůh vše stvořil, proč jej máme neustále „velebit“ za něco, co pro něj bylo zcela přirozené? Kromě jiného mi to připadalo poněkud servilní. Když Ježíš dokázal vyléčit slepce, kterého potkal, proč nevléčil slepotu? Co bylo tak úžasného na tom, že nechal vystoupit demony z posedlého člověka, když je potom nechal vstoupit do stáda vepřů? Bylo v tom cosi zlověstného, co se spíše podobalo černé magii. A jak je možné, že se navzdory neustálým modlitbám nedostavují žádné výsledky? Proč o sobě musím neustále prohlašovat – a ještě k tomu na veřejnosti – že jsem bídný hříšník? Proč je otázka sexu považována za tak nepřístojnou? Později jsem si uvědomil, že všechny tyto nesmělé a dětinské námitky jsou naprosto běžné; částečně proto, že žádné náboženství na ně nedokáže dát uspokojivou odpověď. Jenže pak se objevila další, ještě větší námitka. (Záměrně říkám „objevila se“, nikoli „napadla mě“, protože tyto námitky nelze překonat, ani se jim prostě vyhnout.) Ředitel školy, který řídil každodenní bohoslužby a modlitby a který měl svou bibli a byl tak trochu sadista a skrytý homosexuál (už jsem mu dávno odpustil, protože ve mně probudil zájem o historii a půjčil mi první knížku od P. G. Woodhouse), řekl jednou večer několika z nás nesmyslnou věc: „Možná vám teď víra nedává žádný smysl,“ začal. „Ale jednoho dne, až začnete přicházet o své milované, jí porozumíte.“

A znovu jsem pocítil záchvěv obrovského rozhořčení a také nedůvěry. Jak je možné říci, že to s tím náboženstvím možná není tak úplně pravda, ale vlastně to ani nevádí, protože se na něj mů-

žeme spolehnout jako na prostředek útěchy? Jak nízké! Tehdy mi bylo už skoro třináct let a stával se ze mě docela nesnesitelný malý intelektuál. Nikdy jsem neslyšel o Sigmundu Freudovi – i když by mi to velice pomohlo pochopit mého ředitele – ale měl jsem možnost se letmo seznámit s jeho esejem *Budoucnost jedné iluze* (Die Zukunft einer Illusion).

Tohle všechno vám říkám proto, abyste věděli, že nepatřím k těm, jejichž šance na bezvýhradné přijetí víry byla zničena zneužíváním v dětství nebo hrubou náboženskou indoktrinací. Víím, že miliony lidí si tím musely projít, a nedomnívám se, že náboženství může být nebo bude ušetřeno takovýchto utrpení. (Docela nedávno jsme byli svědky pokání římskokatolické církve za spoluvinu na neomluvitelném hříchu spočívajícím ve znásilnění dítěte.) Jenže i jiné organizace nemající s náboženstvím nic společného spáchaly podobné, nebo dokonce ještě horší zločiny.

Stále tu jsou však čtyři námitky vůči náboženství, které nelze nijak bagatelizovat: zcela zkresluje původ člověka a vesmíru, v důsledku svého prvotního omylu spojuje maximální servilitu s maximálním solipsismem², je příčinou i důsledkem nebezpečné sexuální represe a je v nejvyšší možné míře založené na myšlení typu „přání otcem myšlenky“.

Snad mě nebudete mít za domýšlivého, když prohlásím, že všechny tyto čtyři námitky jsem objevil (a také zaznamenal velice nemravnou a očividnou skutečnost, že náboženství využívají ti, kteří jsou dočasně u moci, k získání autority) ještě dřív, než jsem začal mutovat. Jsem vnitřně přesvědčen, že miliony dalších lidí dospěly prakticky stejným způsobem k velice podobným zá-

² filozofický názor, že reálně existuje pouze Já se svými specifickými prožitky, ostatní svět je pouhou představou – *pozn. překl.*

věřům. Setkávám se s nimi na stovkách míst v desítkách různých zemí. Mnozí z nich nikdy nevěřili a mnozí se po velice těžkém boji víry vzdali. Někteří z nich prožili při opuštění víry pozoruhodné okamžiky, které byly stejně tak bezprostřední, i když možná ne tak epileptické a apokalyptické (a později zdůvodněny více z hlediska rozumu a morálky), jako u Saula z Tarsu² na jeho cestě do Damašku. A teď musím říci, jak jsem na tom já a podobně smýšlející. Naše přesvědčení není přesvědčením v pravém slova smyslu. Naše zásady nejsou víra. Nespolehneme se výhradně na vědu a rozum, protože se jedná spíše o nutné než postačující faktory, avšak nevěříme ničemu, co je v rozporu s vědou nebo se příčí zdravému rozumu. Můžeme se lišit v názorech na celou řadu věcí, ale co vždy respektujeme, je svobodné bádání, nepředpojatost a hledání nových myšlenek už kvůli myšlenkám samotným. Nedržíme se dogmaticky svých názorů. Spor mezi profesorem Stephenem Jay Gouldem a profesorem Richardem Dawkinsem ohledně „přerušené evoluce“ a nevyplněných mezer v postdarwinistické teorii je stejně tak hluboký, jako rozsáhlý, ale bude vyřešen pomocí důkazů a logického uvažování, nikoli vzájemnou exkomunikací. (S čím se ovšem nemohu smířit, je skutečnost, že profesor Dawkins spolu s Danielem Dennettem přišli s poněkud trapným návrhem, aby si ateisté domyšlivě odsouhlasili, že právě oni jsou ti „nejchytřejší“.) Vůči kouzlu zázraku, tajemství a úžasu nejsme nikterak imunní. Máme hudbu, výtvarné umění a literaturu, a shledáváme, že závažné etické problémy jsou lépe řešeny v dílech Shakespeara, Tolstého, Schillera, Dostojevského a George Eliotové než v mytických moralistických příbězích svatých knih. Je to literatura, nikoli písmo svaté, co je oporou mysli a také – protože neexistuje žádný jiný výraz – duše. Nevěříme

ani v peklo, ani v ráj; žádné statistiky dosud neprokázaly, že bez tohoto cukru a biče pácháme více zločinů, motivovaných chamtivostí a násilím, než věřící. (Jsem si jistý, že kdyby se mohlo v tomto směru provést řádné statistické šetření, byl by výsledek právě opačný.) Jsme smířeni s tím, že žijeme pouze jednou, s výjimkou, když se tak děje prostřednictvím našich dětí, a jsme zcela šťastní, když si uvědomíme, že jim musíme uvolnit cestu a místo. Naše úvahy nám říkají, že je přinejmenším možné, aby se lidé poté, co se dokáží vyrovnat s faktem, že život je krátký a nikterak lehký, k sobě chovali spíše lépe než hůře. Jsme zcela přesvědčeni, že k tomu, aby člověk žil morálně správným životem, nepotřebuje náboženství. A víme, že naprosto jistě platí i důsledek tohoto tvrzení, totiž že vlivem náboženství se bezpočet lidí vůbec nechová lépe než ostatní, ale dokonce si přisvojují jakési právo chovat se způsobem, jenž by vyvolal údiv i u majitele nevěstince či aktivního účastníka etnických čistek.

Nejdůležitější ze všeho je – snad – že my, nevěřící, nepotřebujeme žádný donucovací aparát. Jsme ti, na které Blaise Pascal myslel, když psal člověku, který říkal: „Jsem stvořený tak, že prostě věřit nemůžu.“ Ve vesnici Montaillou chtěli během jedné z velkých středověkých perzekucí inkvizitoři po jedné ženě, aby jim pověděla, kdo jí vnukl kacířské pochybnosti o smrti a zmrtvýchvstání. Musela si být dobře vědoma, že jí hrozí dlouhá smrt z rukou oddaně věřícího, přesto odpověděla, že nikdo, a že pochybnosti se postupně zrodily v její hlavě. (Často slýcháváme duchovní, kterak velebí nevinnost svého stáda, což ovšem neplatí v případě, kdy lidé zcela přirozeně a vědomě používají zdravý rozum a logické uvažování, které byly v tolika případech potlačené a udušené, že už to nikdy ani nedokážeme spočítat.)

Necítíme nutnost scházet se každý den, nebo každý sedmý den, nebo o kterémkoli svátku nebo nějakém dni přinášejícím naději, abychom proklamovali svou čestnost a poctivost nebo se bahnili a rochnili ve vlastní nedokonalosti. My, ateisté, nepotřebujeme duchovní, ani žádnou hierarchickou strukturu nad nimi, abychom chránili své učení. Oběti a ceremoniály nás odpuzují, stejně jako relikvie a uctívání obrazů nebo věcí (což se dokonce týká i věcí v podobě jednoho z nejužitečnějších lidských vynálezů – vázané knihy). Žádné místo na zemi pro nás není „svatější“ než jiné. Místo ostentativní absurdnosti náboženských poutních cest nebo číré hrůzy ze zabíjení civilistů ve jménu nějaké posvátné zdi, jeskyně, svatyně nebo skály si můžeme při hledání pravdy nebo krásy dopřát pohodovou či rychlou chůzi z jedné části knihovny nebo galerie do druhé, nebo oběd se sympatickým přítelem. Při některých prohlídkách knihovnických regálů nebo při obědě či návštěvě galerie můžete přijít do kontaktu s vírou a věřícími, zejména pojmete-li takové akce vážněji, počínaje velkými zbožnými malíři a skladateli a konče díly Augustina, Akvinského, Maimonidese a Newmana. Tito velcí učenci možná napsali spoustu špatných nebo hloupých věcí, a samozřejmě neměli ani tušení o mikrobiální teorii nemocí nebo o poloze zemského globu ve sluneční soustavě, neřku-li ve vesmíru. Z tohoto jednoduchého důvodu už pro dnešek moc neznamenají, a nebudou znamenat ani pro zítřek. Církev řekla svá poslední srozumitelná, vznešená nebo inspirující slova už hodně dávno, nebo je zahalila do obdivuhodného, leč poněkud mlhavého humanismu, jak poznamenal Dietrich Bonhoeffer, statečný luteránský pastor oběšený nacisty za to, že jim odmítl jít na ruku. Žádné další proroky nebo mudrace, jako bývali dřív, už nemáme, a proto jsou dnešní bohoslužby

pouhou ozvěnou věcí minulých, někdy ovšem zesílenou natolik, že připomínají křik mající zakrýt strašlivou prázdnotu.

Zatímco některé obhajoby náboženství jsou v rámci svých možností velkolepé (mohli bychom uvést třeba Pascala), a jiné zase ponuré a absurdní (zde není možné opominout jméno C. S. Lewise), oba přístupy mají něco společného – děsivé břemeno, které musí nést. Kolik úsilí je stojí, aby potvrdily nepotvrditelné! Aztékové museli *každý den* otevřít něčí hrud', aby měli jistotu, že vyjde slunce. U monoteistů se předpokládá, že se budou obracet ke svému bohu ještě častěji, snad ze strachu, že je špatně slyší. Kolik ješitnosti se musí v člověku skrývat – a ne všem se to zrovna daří – aby dokázal předstírat, že je objektem božího plánu? Kolik sebeúcty musí být obětováno jen proto, aby se jeden mohl neustále trápit při pomyslení na vlastní hříchy? Kolik je jen třeba učinit zbytečných předpokladů a jaké „přemety“ jsou nutné k přijetí každého nového vědeckého poznatku a k jeho zmanipulování, aby „zapadl“ do zjevených slov dávných, lidmi vytvořených božstev? Kolik svatých a zázraků, koncilů a konkláve je zapotřebí, aby se nejdříve přijalo nějaké dogma, a pak – po bezmezných bolestech a ztrátách a době plné absurdit a krutosti – se muselo zase odvolat? Bůh nestvořil člověka k obrazu svému. Evidentně tomu bylo právě naopak; tím se také jednoduše vysvětluje záplava bohů a náboženství a také bratrovražedné boje mezi zastánci různých vyznání, k nimž dochází všude kolem nás. A to je rovněž důvod, proč se civilizace rozvíjela tak pomalu.

K nábožensky motivovaným zvěrstvům v době minulé i současné dochází nikoli kvůli tomu, že jsme zlí (ačkoli oproti mnoha materialistům tvrdím, že zlo je skutečné), ale protože je přirozeným faktem, že lidský druh je z biologického hlediska jen čás-